

Kamil Dwornik

ORCID: 0000-0001-5231-3744

Uniwersytet Warszawski

Nowe święto 3 maja. Ustanowienie obchodów rocznicy zniesienia pańszczyzny przez Rusinów galicyjskich*

Abstrakt: 15 maja 1848 roku w trakcie Wiosny Ludów zniesiono obowiązek wykonywania pańszczyzny przez chłopów w Galicji. „Podarunek cesarski” wywołał głębokie zmiany społeczne i gospodarcze na wsi. Z uwagi na strukturę społeczną Rusinów galicyjskich, której podstawę stanowiło chłopstwo, wydarzenie to zaczęło nabierać charakteru wyzwolenia narodowego spod władzy polskich feudałów. Jego pierwsza rocznica została wykorzystana przez ruskie duchowieństwo grekokatolickie do zainicjowania publicznych praktyk upamiętnienia. Zgodnie z używanym przez Cerkiew kalendarzem juliańskim rocznica wypadła w dniu 3 maja, stąd nowa uroczystość zyskała miano „święta 3 maja”. W 1849 roku zorganizowano pierwsze obchody, w trakcie których Naczelna Rada Ruska wyraziła wdzięczność domowi panującemu, a jednocześnie przeprowadziła akcję, mającą na celu narodowe uświadomienie i integrację zgromadzonych mas.

Słowa-klucze: Galicja, Ukraina, pańszczyzna, tradycja wynaleziona, obrzędy komemoratywne

Uwalnianie chłopów z powinności feudalnych względem szlachty było w Galicji procesem stopniowym i rozłożonym w czasie. Zapoczątkowały je reformy agrarne cesarza Józefa II wprowadzane w krajach Monarchii Habsburskiej w la-

* W niniejszej pracy etnonim „Rusin” odnosi się do posługującej się językiem „ruskim” wschodniosłowiańskiej grupy etnicznej w przeważającej liczbie wyznania grekokatolickiego lub prawosławnego, która stanowiła liczebną większość w Galicji Wschodniej. Na przełomie XIX i XX wieku nazwa ta zaczęła być stopniowo wypierana przez etnonim „Ukrainiec”, który podkreślał jedność Rusinów galicyjskich i Ukraińców żyjących na Ukrainie Naddnieprzańskiej w Cesarstwie Rosyjskim.

tach osiemdziesiątych XVIII wieku. W 1781 roku oparto wymiar pańszczyzny na zapisach w inwentarzach dominialnych, a w przypadku ich braku patent cesarski wprowadzał maksymalną pańszczyznę w wymiarze trzech dni na tydzień. W przypadku naruszenia swoich praw chłopci mogli zgłaszać skargi do urzędników imperialnych. Zniesienie niewoli poddańczej w 1782 roku uwolniło chłopów w Galicji od obowiązku uzyskiwania zgody dworu w sprawach osobistych jak zawarcie małżeństwa czy przyuczenie dzieci do zawodów rzemieślniczych. To drugie było szczególnie istotne, ponieważ uniezależniało życie potomków od uprawy ziemi, a bezrolni chłopci uzyskali ograniczone prawo do opuszczenia wsi¹. Próbowo zamiany przymusowej pracy pańszczyźnianej na czynsz przeciwstawiła się szlachta monarchii. Reformy agrarne Józefa II odpowiadały patriarchalnym wyobrażeniom przednowoczesnego stanu chłopskiego na temat obowiązku sprawowania opieki nad poddanymi. Widziano w nim analogię do powinności ojca rodziny wobec swoich dzieci². Mimo że rocznice zniesienia poddaństwa nie były celebrowane, zmniejszenie ucisku feudalnego sprzyjało szerzeniu się wśród mas chłopskich naiwnego monarchizmu. U jego podstaw leżał mit dobrego cesarza podejmującego korzystne dla chłopstwa decyzje, których wprowadzenie w życie jest utrudniane przez skorumpowanych urzędników i żądną wyzysku szlachtę³. Konieczność utrzymania tego mechanizmu legitymizującego władzę Habsburgów w oczach chłopskich poddanych miała szczególny wpływ na przebieg znoszenia pańszczyzny w Galicji w czasie rewolucji Wiosny Ludów w 1848 roku.

Mimo licznych dyskusji w latach czterdziestych XIX wieku szlachta galicyjska nie spieszyła się, aby uwolnić chłopów z powinności pańszczyźnianych za wcześniej, a przynajmniej przed ogłoszeniem przez cesarza gwarancji związanych z odszkodowaniem (indemnizacją) utraconego prawa do korzystania z bezpłatnej pracy⁴. Z drugiej strony demokraci i emisariusze środowisk emigracyjnych, chcąc pozyskać przychylność chłopów do walki o niepodległość Polski, nawoływali do zdecydowanych i szybkich działań. Po wybuchu rewolucji w marcu 1848 w Wiedniu władze Galicji obawiały się, że samowolne i nieskoordynowane darowanie pańszczyzny przez dwory doprowadzi do wystąpień chłopskich podobnych jak podczas rabacji galicyjskiej w 1846 roku. Z tego powodu gubernator Franz Stadion wydał okólniki uprzedzające działania bardziej progresywnych przedstawicieli szlachty⁵. Komitet Narodowy Krakowski uchwalił odezwę do właścicieli ziemskich

¹ K. Groniowski, *Uwłaszczenie chłopów w Polsce. Geneza — realizacja — skutki*, Warszawa 1976, s. 74.

² C. Taylor, *Nowoczesne imaginaria społeczne*, przeł. A. Puczejda, K. Szymaniak, Kraków 2010, s. 197.

³ J. Chlebowczyk, *Procesy narodotwórcze we wschodniej Europie środkowej w dobie kapitalizmu (od schyłku XVIII do początków XX w.)*, Warszawa-Kraków 1975, s. 85.

⁴ J. Kozik, *Między reakcją a rewolucją. Studia z dziejów ukraińskiego ruchu narodowego w Galicji w latach 1848–1849*, Kraków-Warszawa 1975, s. 23.

⁵ *Ibidem*, s. 24.

z żądaniem uwolnienia chłopów w Niedzielę Wielkanocną 23 kwietnia. Warto zaznaczyć, że w 1848 roku Wielkanoc wypadła w tym samym dniu zarówno w kalendarzu gregoriańskim, jak i juliańskim, co pozwalało na powiązanie uroczystości religijnej wszystkich chrześcijan Galicji ze świeckim wydarzeniem⁶. Wolta niebędących posiadaczami ziemskimi mieszczan została jednak uznana przez szlachtę galicyjską za mieszanie się w nieswoje sprawy⁷. Mimo to deputacja wielkich właścicieli ziemskich zdecydowała, że zniesienie pańszczyzny odbędzie się za odszkodowaniem w dniu 3 maja, a zatem w rocznicę uchwalenia Konstytucji z 1791 roku, która miała uratować upadającą Rzeczpospolitą. Przeciwdziałając zawiązaniu się zgubnego dla panowania austriackiego sojuszu szlachty i chłopstwa, gubernator Stadion samowolnie ogłosił 22 kwietnia zniesienie pańszczyzny od dnia 15 maja. Cesarz Ferdynand I zatwierdził tę decyzję podpisaniem antydatowanego na 17 kwietnia patentu, przygotowanego przez ministra spraw wewnętrznych Franza Pillersdorfa. W ten sposób administracja imperialna miała nadzieję, na skierowanie wdzięczności chłopstwa w stronę domu panującego⁸.

Należy zwrócić uwagę, że interwencja Stadiona przyniosła skutki nie tylko w kwestiach klasowych, ale wpłynęła na relacje narodowościowe w prowincji. Struktura społeczna Polaków i Rusinów w Galicji była różna. Około 90% Rusinów galicyjskich rekrutowało się z niepiśmiennego stanu chłopskiego, będącego przeważnie wiernymi Cerkwi greckokatolickiej. Jediną warstwą wykształconą, która aspirowała do miana ruskiej elity, było duchowieństwo. Polacy posiadali przedstawicieli w każdej warstwie społecznej, niemniej dominowali w warstwie szlacheckiej, z której wywodzili się liderzy polskiego ruchu narodowego. Z tego powodu dotychczasowa eksploatacja chłopów przez szlachtę w przypadku Rusinów bardzo łatwo mogła być tłumaczona w kategoriach zniewolenia narodowego⁹.

⁶ Por. F. Piller, *Kalendarz Lwowski Historyczny i Gospodarski na Rok 1848*, Lwów 1848, s. [22]. Warto zauważyć, że kultura tradycyjna wymaga powiązania abstrakcyjnej daty z jakimś działaniem. Ogłoszenie chłopom zmiany prawa od dnia, w którym obchodzona jest uroczystość religijna, było całkowicie naturalne. Jak podkreśla Anthony Giddens w społeczeństwie tradycyjnym „nie można było określić pory dnia bez odniesień do innych wyznaczników o charakterze społeczno-przestrzennym: »kiedy« niemal zawsze łączyło się z »gdzie«, albo określane było dzięki regularnie powtarzającym się zjawiskom przyrody” — A. Giddens, *Konsekwencje nowoczesności*, przeł. E. Klekot, Kraków 2008, s. 12.

⁷ W. Wic, *Rok 1848 w Krakowie*, [w:] *Rok 1848. Wiosna Ludów w Galicji. Zbiór studiów*, red. W. Wic, Kraków 1999, s. 39.

⁸ Stan zdrowia i ekscentryczny sposób bycia cesarza Ferdynanda I Dobrotliwego utrudniały sprawowanie przez niego rządów osobistych, dlatego mimo formalnego istnienia monarchii absolutnej, administracja imperialna podejmowała często decyzje w interesie zachowania stabilności politycznej. Do czasu wybuchu rewolucji władza w Monarchii Habsburskiej była *de facto* sprawowana przez Konferencję Państwową (*Staatskonferenz*), składającą się z Klemensa Metternicha, Františka Kolovrata-Libštejnskiego, cesarskiego stryja Ludwika oraz brata cesarza arcyksięcia Franciszka Karola. Zob. *ibidem*, s. 40; S. Grodziski, *Habsburgowie. Dzieje dynastii*, Kraków 2014, s. 216.

⁹ B. Wójtowicz-Huber, „*Ojcowie narodu*”. *Duchowieństwo greckokatolickie w ruchu narodowym Rusinów galicyjskich (1867–1918)*, Warszawa 2008, s. 47.

Zostało to wykorzystane przez duchowieństwo greckokatolickie, które w trakcie Wiosny Ludów w odpowiedzi na tworzenie się polskich organizacji i czasopism sformowało Naczelną Radę Ruską (*Головна руська рада*) i jej organ prasowy „Zorię Hałycką” (*«Зоря Галицька»*).

Protokoły posiedzeń Naczelnej Rady Ruskiej wskazują, że pomysłodawcą zorganizowania obchodów pierwszej rocznicy zniesienia pańszczyzny był Łew Treszczakiwski¹⁰. 22 grudnia 1848 roku przedstawił on propozycję zorganizowania uroczystości, na którą należy „trzeciego maja za kalendarzem naszym ruskim [...] wezwać i przygotować naród do narodowej¹¹ powszechnej w całym kraju uroczystości”¹². Kalendarz juliański był wykorzystywany przez Rusinów galicyjskich również poza sferą kultu, dlatego wskazywany przez kalendarz gregoriański 15 maja był dla nich dniem 3 maja. Zbieżność daty o silnym ładunku symbolicznym dla wszystkich pamiętających czasy Rzeczypospolitej miała zadziałać teraz na korzyść ruskiego ruchu narodowego. Obrządek religijny stanowił podstawę identyfikacji narodowej w Galicji, dlatego w zamyśle Treszczakiwskiego na obchody nowego święta 3 maja, powinni zostać zaproszeni tylko chłopci greckokatolicy.

Naczelna Rada Ruska powołała Treszczakiwskiego do komisji, której powierzono opracowanie programu „święta 3/15 maja”. Plan wydarzenia przedstawiono i zatwierdzono w części tajnej posiedzenia Rady w dniu 23 marca 1849 roku¹³. Tekst zaproszenia na uroczystość został wydrukowany i rozesłany do okręgowych rad ruskich i gromad wiejskich. W dokumencie przewodniczący Naczelnej Rady Ruskiej Mychajło Kuzemski¹⁴ i sekretarz Mychajło Małynow-

¹⁰ Łew Treszczakiwski (Leon Treszczakowski, 1810–1874) — duchowny greckokatolicki, absolwent lwowskiego seminarium duchownego, członek Naczelnej Rady Ruskiej, uczestnik zjazdu uczonych ruskich w 1848 roku, poseł do Sejmu Krajowego Galicji I kadencji. I. Чорновол, *Українська фракція Галицького крайового сейму. 1861–1901*, Львів 2002, s. 260.

¹¹ W analizowanych przeze mnie ukraińskich tekstach źródłowych z połowy XIX wieku powszechnie wykorzystywane słowo *народний* (narodnyj) zależnie od kontekstu oznaczało zarówno „narodowy” jak i „ludowy”. W ówczesnym słowniku niemiecko-ruskim *National* zostało przetłumaczone zarówno jako *народний* (narodnyj), jak i *народовий* (narodowyj). We współczesnym języku ukraińskim różnica między tymi słowami jest wyraźnie zaznaczona. Por. *Słownik polsko-cerkiewnosłowiańsko-ukraiński Teodora Witwickiego z połowy XIX wieku*, oprac. J. Dziedzeliwski, red. J. Rieger, Warszawa 1997, s. 149; E. Partyckij, *Deutsch-ruthenisches Handwörterbuch*, t. 2, Lemberg 1867, s. 64.

¹² Jeśli nie zaznaczono inaczej, przekłady z języka ukraińskiego — K.D. „третього мая по календарю нашому рускому [...] возвати и приспособити народъ до народной всюда по краю оурочистости” — *Головна Руська Рада (1848–1851). Протоколи засідань і книга кореспонденції*, red. O. Турій, У. Кришталович, І. Сварник, Львів 2002, s. 96.

¹³ *Ibidem*, s. 118.

¹⁴ Mychajło Kuzemski (1809–1879) — duchowny greckokatolicki, absolwent lwowskiego seminarium duchownego, przewodniczący Naczelnej Rady Ruskiej. W erze konstytucyjnej pełnił mandat posła do Sejmu Krajowego Galicji oraz Rady Państwa w Wiedniu. W latach 1868–1871 sprawował urząd biskupa w greckokatolickiej eparchii chełmskiej w Cesarstwie Rosyjskim. I. Чорновол, *Українська фракція Галицького крайового сейму. 1861–1901...*, s. 247.

ski¹⁵ informowali o ustanowieniu nowego święta: „aby dzień trzeciego maja [...] był zawsze dniem uroczystości narodowej, który to wypadałoby [...] w całej ruskiej krainie galicyjskiej rok rocznie obchodzić”¹⁶. Członkowie Rady podkreślili, że w dniu 3/15 maja zorganizowane zostaną centralne obchody we Lwowie, a w następną niedzielę obchody lokalne w miastach i wioskach Galicji. W kolejnych latach wszyscy Rusini powinni zorganizować uroczystości tego samego dnia w całej prowincji.

Warto podkreślić, że ówczesny kalendarz obrzędowy Rusinów galicyjskich był związany przede wszystkim z dwoma typami uroczystości. Pierwsze miały charakter osobisty i rodzinny (urodziny, chrzciny, wesela, pogrzeby), natomiast drugie były przeżywane w szerszej wspólnotce wiejskiej¹⁷. Wyznaczał je porządek uroczystości religijnych Cerkwi greckokatolickiej (na przykład Wielkanoc, Boże Narodzenie), ściśle powiązany z rytmem prac polowych. Oba typy charakteryzowała cykliczność. W ciągu XIX wieku w wyniku procesów modernizacyjnych obrzędowość doroczna poszerzyła się o nowe uroczystości komemoratywne, które utrwały pamięć o przeszłych wydarzeniach, jak na przykład rocznica wstąpienia panującego na tron oraz urodziny cesarskie¹⁸.

Kuzemski i Małynowski wezwali Rusinów do wyznaczenia przedstawicieli każdej z gromad, którzy przybędą na centralne obchody. Ponadto polecono gromadom, aby „w dzień ten sporządzić znak krzyża świętego z napisem »Na pamiątkę wyzwolenia w dzień 3 maja 1848 roku« i już w tym roku podczas uroczystości na dostojnym, widocznym i przestronnym miejscu w świątecznym pochodzie postawić między czterema lipami”¹⁹. Jednocześnie zwrócono się do Rusinów o przekazanie datków w wysokości jednego krajcara za każdego członka rodziny na pokrycie kosztów organizacji wydarzenia we Lwowie. Nałożone na chłopów zobowiązanie

¹⁵ Mychajło Małynowski (1812–1894) — duchowny greckokatolicki, absolwent lwowskiego seminarium duchownego oraz teologii na Uniwersytecie Wiedeńskim, historyk kościoła i publicysta. W czasie Wiosny Ludów sekretarz Naczelnej Rady Ruskiej i wikariusz Soboru Świętego Jura we Lwowie. W erze konstytucyjnej wielokrotny poseł do Sejmu Krajowego Galicji. Zob. *ibidem*, s. 250.

¹⁶ „аби день третого Маа [...] був на завше днем оурочистости народной, котрій то день подобало бы [...] по всей русской Галицкой краинѣ рокъ рочне обходити” — Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie (dalej: ЦДІАУЛ), ф. 180 «Головна Руська рада, м. Львів», оп. 1, спр. 15 Відозва ради про відзначення річниці скасування панщини в Галичині з програмою святкування та з проханням збирати пожертвування на це свято; запрошення на свято, повідомлення рад про відрядження представників і надіслання зібраних грошей, 1849, ark. 1 awers i rewers.

¹⁷ *Українське народознавство*, red. С. Павлюк, Знання, Київ 2006, s. 118.

¹⁸ D. Unowsky, *The Pomp and Politics of Patriotism. Imperial Celebrations in Habsburg Austria, 1848–1916*, West Lafayette (Indiana) 2005, s. 24–25.

¹⁹ „въ день той сочинити славнійшое знаменіє креста сватаго съ написаніємъ, Паматка освобожденіа въ день 3. Маа 1848. и такове оуже сего року при той оурочистости, на честномъ отвергомъ и пространномъ мѣсти въ торжественномъ походѣ поставити, межє чотирма липами” — ЦДІАУЛ, ф. 180 «Головна Руська рада, м. Львів», оп. 1, спр. 15 Відозва ради про відзначення..., ark. 1 rewers.

finansowe zostało umotywowane ideologicznie: „Tymi to krajczarami nie tylko policzymy ogrom, ale i uczucie narodowe Rusinów zmierzmy, i zważymy siły nasze [...] abyśmy przeciwnikom naszym jawnie pokazali, że w Galicji Rusini są i żyją”²⁰. Kuzemski i Małynowski uzasadnili późniejsze obchody na prowincji koniecznością powrotu przedstawicieli gromad do domu²¹. Zapewne liczone, że ich relacja z wydarzenia w stolicy prowincji usświetni lokalne obchody i pozwoli na dalsze przeniknięcie idei narodowej.

Naczelna Rada Ruska za pomocą uroczystości upamiętniającej zniesienie pańszczyzny chciała osiągnąć dwa cele. Oficjalnie wydarzenie miało stanowić akt okazania wdzięczności panującemu domowi Habsburgów za dar wolności oraz zapewnić Wiedeń o bezgranicznej lojalności Rusinów w czasie niepokojów wywołanych przez inne narody imperium, zwłaszcza Polaków oraz Węgrów. Cel drugi został pośrednio ujawniony w zaproszeniu. Naczelna Rada Ruska liczyła na zdemontowanie swojej sprawczości jako siła polityczna Galicji, poprzez zwołanie mas ruskich do stolicy prowincji. Zgromadzenie miało też charakter mobilizujący i integracyjny, ponieważ miało uzmysłowić Rusinom z różnych zakątków Galicji, jak wiele łączy ich z pobratymcami, których nigdy nie mieliby okazji spotkać osobiście. Zatem uroczystość miała zadziałać na wyobraźnię zebranych i przekonać, że są częścią wspólnoty szerszej niż składającej się z zebranych przedstawicieli ruskich gromad²².

Poczucie więzi miało zostać spotęgowane poprzez wspólne zaakceptowanie elementów kultury narodowej, zaproponowanych przez duchowieństwo. Zgodnie z modernistyczną teorią powstawania ruchów narodowych Mirosława Hrocha po fazie naukowej, w której inteligencja kodyfikuje filary narodowego modelu kultury, następuje faza agitacji, która ma przekonać niewykształcone masy chłopskie do akceptacji skonstruowanego modelu kultury²³. Planując wydarzenie, duchowni wykorzystali elementy kultury ruskiej, które były dobrze znane chłopom z innych uroczystości dorocznych, na przykład dożynek. Na posiedzeniu 20 kwietnia 1849 roku sekretarz Małynowski wniósł o wyznaczenie dostojników świeckich, którym zostaną wręczone dary od Rusinów w trakcie „święta 3/15 maja”²⁴. Źródłem zapożyczeń była również sfera religijna znana z pielgrzymek czy odpustów. Na posiedzeniu 27 kwietnia przewodniczący Kuzemski, zawiadomił członków Rady,

²⁰ „Тыми то крейцарамі нетилько счеслимо множество, але и чувство народне Русиновъ змѣримъ и зуважимъ сыли наши [...] абисмо соппротивникамъ нашимъ явне оказали, же въ Галиції Русини суть и жиють” — *ibidem*, ark. 1 rewers i 2 awers.

²¹ *Ibidem*, ark. 2 rewers.

²² B. Anderson, *Wspólnoty wyobrażone. Rozważania o źródłach i rozprzestrzenianiu się nacjonalizmu*, przeł. S. Amsterdamski, Kraków-Warszawa 1997, s. 19.

²³ M. Hroch, *Małe narody Europy: perspektywa historyczna*, przeł. G. Pańko, Wrocław 2003, s. 9.

²⁴ *Головна Руська Рада (1848–1851). Протоколи засідань і книга кореспонденції...*, s. 120.

że uczestnicy uroczystości na pamiątkę darowanej wolności otrzymają poświęcone krzyżyki²⁵.

W trakcie przygotowań do uroczystości duchowieństwo podjęło również pewne działania sprzyjające kodyfikacji i uniformizacji kultury ruskiej. W zaproszeniu Kuzemski i Małynowski zwrócili się z prośbą, aby Rusinki, które przybędą Lwowa, były ubrane w „strój ruskonarodowy”²⁶. Co ciekawe, rady okręgowe zaczęły przysyłać prośby o przekazanie opisu albo wzoru takiego stroju. Ujawnia to pragnienie gości z prowincji do bycia zidentyfikowanymi w stolicy kraju właśnie jako Rusini. Z tego powodu Naczelna Rada Ruska utworzyła kolejną komisję, w skład której weszli: prawnik i dziennikarz Antonij Pawencki, urzędnik dyrekcji policji Jurij Bałak, profesor języka ruskiego Jakiw Hołowacki, urzędnik sądowy Teodor Łeontowycz²⁷. Wydaje się, że komisja złożona z ruskich mieszczan, ale wychodźców ze wsi, nie była w stanie zaproponować wzoru typowego stroju ruskiego. Na posiedzeniu 27 kwietnia Bałak poinformował członków Rady, że w trakcie uroczystości zajmie się wytypowaniem kobiet, których stroje najbardziej spodobały się zgromadzonym uczestnikom uroczystości. Zadeklarował również, że uwieczni je za pomocą dagerotypu, co pozwoliłoby na stworzenie wzorów typowych strojów ruskich²⁸. Plany te prawdopodobnie nie zostały zrealizowane z powodu wysokich kosztów przedsięwzięcia²⁹.

Zbliżająca się rocznica była również okazją dla napisania nowych utworów literackich. We lwowskiej „Zorii Hałyckiej” ukazał się wiersz Łuki Dankewycza *Na dzień 3/15 maja 1849*³⁰. Już po obchodach wiedeński rządowy „Haliczo-Ruskij Wistnyk” wydrukował anonimowy wiersz *Trzeci Maja*³¹. Z perspektywy organizacji święta ludowego zdecydowanie ważniejsze znaczenie miały jednak nowe pieśni, które mieli wykonać zgromadzeni na uroczystości Rusini. Trzy utwory Iwana Huszałowycza zostały wydane w niewielkiej broszurce *Pieśni na dzień 3/15*

²⁵ *Ibidem*, s. 123.

²⁶ ЦДІАУЛ, ф. 180 «Головна Руська рада, м. Львів», оп. 1, спр. 15 Відозва ради про відзначення..., арк. 2 гевєрс.

²⁷ *Головна Руська Рада (1848–1851). Протоколи засідань і книга кореспонденції...*, s. 121.

²⁸ *Ibidem*, s. 122.

²⁹ Dagerotypia dotarła do Lwowa już w 1839 roku za sprawą Johanna Gloislera. Miała ona raczej charakter eksperymentu pasjonatów nowinek technicznych. O uwiecznieniu strojów ruskich podczas obchodów rocznicy zniesienia pańszczyzny nie ma wzmianki w protokołach Naczelnej Rady Ruskiej ani w relacji w „Zorii Hałyckiej”, ani w literaturze przedmiotu. Zob. *Dawna fotografia lwowska 1839–1939*, red. A. Żakowicz, Lwów 2004, s. 5–14; A. Ільницька, *Фонд фотографії: загальна характеристика і принципи систематизації*, „Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника” 2, 2010, s. 86–106.

³⁰ Лука зъ Ракова, *На день 3/15 Мая 1849*, „Зоря Галицка” 38 (3.04/12.05.), 1849, s. 225–226. М. Васильчук, *Гуцульський аспект творчості Луки Данкевича*, „Південний архів. Філологічні науки” 2018, nr 75, s. 16.

³¹ *Третій Май*, „Галичо-Рускій Вѣстникъ” 4 (9/21.07), 1849, s. 16.

maja³². Pierwsza z nich, *Pokój wam bracia!*, na długi czas stała się nieformalnym hymnem Rusinów galicyjskich, natomiast druga, *Gdzie jest ruska ojczyzna?*, miała istotne znaczenia podczas festynu zamykającego obchody pierwszej rocznicy zniesienia pańszczyzny.

Z uwagi na to, że do Naczelnej Rady Ruskiej zaczęły nadchodzić od rad okręgowych składki na zorganizowanie „święta 3/15 maja”, członkowie Rady wyznaczyli prorektora seminarium duchownego Iwana Ilnyckiego na skarbnika i urzędnika Hryhorijsa Biłyńskiego na audytora³³. Lista darczyńców była następnie sukcesywnie publikowana w „Zorii Hałyckiej” nawet przez kilka tygodni po uroczystości³⁴. Możliwość zobaczenia swojego nazwiska w gazecie wśród sponsorów wielkiego wydarzenia zapewne była powodem do dumy i skłoniła wiele osób do przekazania datku nawet po zakończeniu obchodów³⁵.

„Zoria Hałycka” jako organ prasowy Naczelnej Rady Ruskiej szczegółowo zrelacjonowała przebieg obchodów. Gazeta określiła je jako „uroczystość religijna i święto narodowe”³⁶, które ucieszyły wszystkich zebranych z wyjątkiem tych będących przeciwnikami sprawy ruskiej.

„Święto 3/15 maja” rozpoczęła salwa honorowa ze strzelb i artylerii, którym towarzyszyło bicie dzwonów cerkwi greckokatolickich Lwowa. Delegaci gromad wiejskich razem z parafianami far miejskich przeszli w religijnej procesji, trzymając świece, krzyże i chorągwie udekorowane kwiatami i wstążkami w barwach niebiesko-żółtych. Trasa marszu wiodła od Cerkwi Uspienskiej (Wołoskiej) do placu przed Soborem Świętego Jura, gdzie rozbito wielki namiot i udekorowano go niebiesko-żółtymi i czarno-żółtymi chorągwiami. W środku wniesiono ołtarz, który otoczyli wierni różnych stanów i wieku. Osoby stojące najbliżej ołtarza trzymały chorągwie. Specjalne miejsca przygotowano dla świeckich dygnitarzy: gubernatora Galicji Agenora Gołuchowskiego, generała austriackiego Wilhelma Hammersteina, generałów rosyjskich Michaiła Czeodajewa i Kornilija (Grigorija?) Sassa z oficerami³⁷. Przed rozpoczęciem liturgii mowę wygłosił Lew Treszczakiw-

³² *Миръ вамъ Брата! Де єсть Руска Отчина? Щастъ намъ Боже!*, [w:] [I. Гушалевич], *П'єсни на день 3/15 Мая 1849*, Львовъ 1849.

³³ *Головна Руська Рада (1848–1851). Протоколи засідань і книга кореспонденції...*, s. 121; O. Юрейко, *Внутрішня організаційна структура Головної Руської Ради*, „Наукові зошити історичного факультету Львівського університету” 12, 2011, s. 213.

³⁴ Zob. „Зоря Галицка” 1849, nr 37 (27.04/9.05.), s. 223–224; nr 39 (4/16.05.), s. 235–236; nr 41 (11/23.05.), s. 248; nr 43 (18/30.05.), s. 259–260; nr 45 (25.05/6.06.), s. 271–272; nr 47 (1/13.06.), s. 284. Łącznie zebrano 127 zł reńskich i 7 krajcarów.

³⁵ Ukraiński pisarz Iwan Franko wspominał, że jego ojciec kowal Jakiw Franko z Nahujewic nie tylko ofiarował większy datek, ale i osobiście uczestniczył w wydarzeniu. Я. Грицак, *Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота (1856–1886)*, Київ 2006, s. 68.

³⁶ „Релігійний обхід і народное торжество”, „Зоря Галицка” 39 (4/16.05.), 1849, s. 231.

³⁷ Michaił Iwanowicz Czeodajew (1797–1883) i Kornilij Kornilowicz Sass (1793–1857) lub Grigorij Christoforowicz Sass (1797–1883), dowodzili oddziałami armii rosyjskiej, która prze-maszerowywała wtedy przez Lwów w drodze na Węgry, aby pomóc Habsburgom w stłumieniu

ski, który podkreślił narodotwórczy charakter zniesienia pańszczyzny: „Stał się też Rusin i silny na duszy, i niezachwiany, stanął w poczcie narodów europejskich”³⁸. Duchowny zapewnił władze o bezgranicznej lojalności Rusinów. „Niechaj że Bóg da sto lat życia naszemu najdosłojniejszemu Carowi konstytucyjnemu Józefowi Franciszkowi I, Cesarzowi Rosji Mikołajowi, który naszemu Cesarzowi pomaga i zwycięża wroga pokoju i porządku”³⁹.

Jak zauważa Bernadetta Wójtowicz-Huber, Treszczakiwski starał się wyłożyć zgromadzonemu ludowi istotę różnicy między Rusinami galicyjskimi a Polakami. Duchowny określił terytorium etniczne „ziemią ruską” ze stolicą we Lwowie, „nowym Haliczu”. Zadeklarował samodzielność języka ruskiego, który zapisywany jest własnym narodowym pismem. W obszarze pamięci narodowej Treszczakiwski zdefiniował ruski złoty wiek jako czasy Księstwa Halicko-Wołyńskiego za panowania rodzimego władcy Daniela Romanowicza. Oznacza to, że ulokował je przed podbojem Rusi Halickiej przez króla Polski Kazimierza III Wielkiego. Jako istotny czynnik wyróżniający Rusinów Treszczakiwski wymienił obrządek greckokatolicki, podkreślił również symboliczną rolę Cerkwi jako depozytariuszki narodowej tożsamości. Do symboli narodowych Treszczkiwski zaliczył narodową chorągiew⁴⁰. Warto dodać, że to on na posiedzeniu Naczelnej Rady Ruskiej w dniu 11 maja zaproponował, żeby na wieży ratuszowej wywiesić narodową flagę ruską i cesarską austriacką⁴¹.

O godzinie dziesiątej pod namiotem rozpoczęła się greckokatolicka liturgia, która była celebrowana przez 12 kryłoszan (kanoników) z obu greckokatolickich eparchii Galicji⁴². W zaproszeniu na obchody Kuzemski i Małynowski informowali, że rangę uroczystości uświetni również pięćdziesiąta rocznica przyjęcia święceń

powstania węgierskiego. Por. *Зассы*, [w:] *Военная Энциклопедія*, t. 10, red. К. Величко *et al.*, Петербургъ 1912, s. 484–486.

³⁸ „Станув Русин і на душі теж сильний і непохитний, став во почет народів Європейських” (ortografia uwspółcześniona — R. Horak). Л. Трещаківський, *Чесні обивателі! (Промова священика Лева Трещаківського, пароха Рудна і члена Головної Ради, перед Літургією в Соборі Святого Юра у Львові з нагоди першої річниці скасування панщини)*, [w:] Л. Трещаківський, *Твори: проповідь, художні твори, фольклорні записи, наука про бджільництво*, оргас. Р. Горак, Львів 2021, s. 52.

³⁹ „Най же Госьподь Бог дасть нашому найдостойнішому конституційному цареві Франтішку Іосифу I, цісарови Росії Николаю, що нашому Цісарю помагає, ворога спокою і порядку побіждає [...] Многая Літа!” — *ibidem*, s. 53, przeł. za: B. Wójtowicz-Huber, *„Ojcowie narodu”. Duchowieństwo greckokatolickie w ruchu narodowym Rusinów...*, s. 70, przyp. 148.

⁴⁰ B. Wójtowicz-Huber, *Duchowieństwo greckokatolickie i naród a proces modernizacji w Galicji drugiej połowy XIX wieku*, „Studia Interkulturowe Europy Środkowo-Wschodniej” 3, 2009, s. 22.

⁴¹ *Головна Руська Рада (1848–1851). Протоколи засідань і книга кореспонденції...*, s. 123.

⁴² W przemówieniu do zgromadzonych Lew Treszczakiwski powiedział: „Nawet niebo jest ciche i spokojne, aby was teraz pięknie powitać”. Pogoda zatem nie uzasadniała zorganizowanie wydarzenia pod namiotem. W zaproszeniu Kuzemski i Małynowski napisali, że w przypadku złej pogody obchody odbędą się w kolejnym dniu. Być może namiot, pod którym zgromadzili się członkowie różnych stanów, w pewien sposób nawiązywał do ikon Pokrowy. W tym przedstawieniu

kapłańskich przez Mychajłę Łewyckiego, lwowskiego arcybiskupa i metropolitę, prymasa Galicji⁴³. Hierarcha jednak nie uczestniczył w wydarzeniu, jak twierdzi „Zoria Hałycka”, z powodu złego stanu zdrowia. Kazanie wygłosił Petro Łozynski, wikariusz Cerkwi Uspienskiej, który podkreślił nienaruszalność władzy cesarskiej, tradycyjnie wywodząc jej legitymizację od Bożej woli. Jednocześnie duchowny dowodził, że rewolucyjne zmiany przynoszące Rusinom wolność zaszły właśnie z woli cesarza i Boga⁴⁴. Andrij Zajarniuk zauważa, że duchowieństwo starało się wytłumaczyć chłopom, że ich nowy status wolnych ludzi wiąże się jednak z nowymi obywatelskimi obowiązkami, do których należała wierność monarchii, przywiązanie do religii, popieranie rozwoju szkół ludowych i zwalczanie alkoholizmu⁴⁵.

Po nabożeństwie zgromadzonym pod namiotem rozdano poświęcone krzyżyki na pamiątkę dnia zniesienia pańszczyzny z napisem „3 maja 1848 r.”. Mimo odwoływania się do hasel wolności i równości, Naczelna Rada Ruska zdecydowała o przygotowaniu zróżnicowanych pamiątek. Dostojnikom wręczono złote krzyżyki, natomiast pozostałym wiernym brązowe⁴⁶. Przewodniczącym ruskich rad okręgowych przyznano później srebrne krzyżyki. Zaocznie złotym krzyżykiem uhonorowano między innymi Franza Stadiona oraz Casimira Milbchera⁴⁷. Na zakończenie tej części uroczystości ponownie oddano salwę honorową, która miała nie tylko podnieść rangę uroczystości, ale zademonstrować Polakom, że Austria otrzymała rosyjską pomoc w walce z węgierskimi powstańcami i nie zawaha się jej użyć ponownie we Lwowie.

Następnie uczestnicy obchodów przemaszzerowali z placu przed Soborem Świętego Jura do siedziby gubernatora Galicji, gdzie o drugiej po południu nastąpiło wręczenie darów narodu ruskiego dla Jego Cesarskiej Mości⁴⁸. Wieziono je ulicami Lwowa na wozie pokrytym niebiesko-żółtym płótnem, zaprzężonym w sześć par wołów z połączanymi rogami. Każdy z wołów reprezentował jeden z 12 ru-

figura Matki Bożej wyraźnie góruje nad wiernymi różnych stanów, a jej płaszcz niczym namiot ochrania zgromadzonych. Л. Трещаківський, *Чесні обиватели! (Промова священика...)*, s. 52.

⁴³ ЦДІАУЛ, ф. 180 «Головна Руська рада, м. Львів», оп. 1, спр. 15 Відозва ради про відзначення..., ark. 1 rewers.

⁴⁴ B. Wójtowicz-Huber, *Duchowieństwo greckokatolickie i naród a proces modernizacji w Galicji drugiej połowy XIX wieku...*, s. 23.

⁴⁵ A. Zayarniuk, *Framing the Ukrainian Peasantry in Habsburg Galicia, 1846–1914*, Edmonton-Toronto 2013, s. 64.

⁴⁶ *Торжество 3/15 Маа 1849*, „Зоря Галицка” 55 (29.06/13.07.), 1849, s. 326.

⁴⁷ W 1838 roku Casimir Milbacher jako starosta Bukowiny wydał cyrkularz, którym anulował wszystkie umowy między dziedzicami a chłopami, dotyczące wymiaru pańszczyzny. Wobec zdelegalizowania wcześniejszych uzgodnień liczbę dni pańszczyźnianych określał patent Józefa II. Zob. B. Łopuszański, *Stowarzyszenie Ludu Polskiego (1835–1841). Geneza i dzieje*, Kraków 1975, s. 183; *Головна Руська Рада (1848–1851). Протоколи засідань і книга кореспонденції...*, s. 131.

⁴⁸ *Львов 3/15 мая*, „Зоря Галицка” 39 (4/16.05.), 1849, s. 231.

skich cyrkułów i był prowadzony przez dwóch przedstawicieli każdego okręgu⁴⁹. Zgodnie z obyczajem znanym z dożynek dar składał się z wielkiego bochna chleba udekorowanego wieńcem laurowym i ruską narodową chorągwią oraz misy wczesnego miodu. Przed pałacem gubernatora wygłoszono dwa przemówienia. Przewodniczący Kuzemski, ponownie zapewnił o wierności Rusinów domowi cesarskiemu. Przyjmując dary Gołuchowski, wykrzyknął „Chwała” jego cesarskiej mości, co tłum powtórzył trzykrotnie. Gubernator następnie dodał: „Niech żyje naród ruski!”⁵⁰, przypomniał również o konieczności szanowania dawnych panów oraz posłuszeństwie urzędnikom i Naczelnej Radzie Ruskiej. Przy akompaniamentach muzyki i pieśni narodowych Gołuchowski udał się na balkon rezydencji, skąd w otoczeniu dygnitarzy ponownie wznoszono okrzyki i owacje.

Następnie część delegatów gromad wróciło na plac przed Soborem Świętego Jura, gdzie wręczono im krzyżyki. „Zoria Hałycka” podaje, że przygotowano ich pięć tysięcy, ale była to liczba niewystarczająca. Daje to jednak pewnie pojęcie o skali zgromadzenia ludowego w mieście, które liczyło wtedy około 70 tysięcy mieszkańców⁵¹.

Trzecia i ostatnia część „święta 3/15 maja” miała formę festynu ludowego i została zorganizowana w Ogrodzie Pojezuickim (dzisiaj Park im. Iwana Franki). Przy akompaniamentach dwóch zespołów wojskowych wykonywano pieśni ludowe. Ponadto odbywały się gry i zabawy ludowe. Jak opisuje „Zoria Hałycka” dla sprawnych fizycznie gości gałęzie dwóch wysokich drzew obwieszono fajkami, woreczkami tytoniu i czapkami narodowymi⁵². Mimo że propozycje zagadek ludowych nadeszły do Naczelnej Rady Ruskiej pocztą już po „święcie 3/15 maja”⁵³, organizatorzy mogli zapewne pozwolić sobie na improwizację, ponieważ był to dobrze znany element zabaw wiejskich⁵⁴.

Jak relacjonuje „Zoria Hałycka”, po godzinie czwartej po południu w Ogrodzie Pojezuickim zaczęli pojawiać się również goście z wyższych stanów, ponieważ po odśpiewaniu pieśni ludowych zaplanowano spektakl teatralny. Sztukę wystawiono na podstawie napisanego z okazji rocznicy dramatu Rudolfa Mocha *Terpen-*

⁴⁹ Do cyrkułów uznanych przez organizatorów za ruskie należały: Brzeżany, Czortków, Kołomyja, Lwów, Przemyśl, Sambor, Sanok, Stanisławów, Stryj, Tarnopol, Złoczów, Żółkiew.

⁵⁰ Odpowiedź tłumy sugeruje, że słowa Agenora Gołuchowskiego były wypowiedziane po rusku. Również krakowski „Czas” cytuje słowa gubernatora w tym języku: „Sława naszemu Cisarzu a mnohaja lita ruskomu narodowi!” — *Lwów 15 Maja (Korresp.)*, „Czas” 79 (24.05.), 1849, s. 1.

⁵¹ Stanisław Hoszowski oszacował, że w 1848 roku we Lwowie zamieszkiwało około 70 tysięcy osób ludności cywilnej oraz 11 tysięcy żołnierzy. Zob. S. Hoszowski, *Ekonomiczny rozwój Lwowa w latach 1772–1914*, Lwów 1935, s. 113.

⁵² *Львов 3/15 мая*, „Зоря Галицка” 55 (29.06/13.07.), 1849, s. 327.

⁵³ *Головна Руська Рада (1848–1851). Протоколи засідань і книга кореспонденції...*, s. 124.

⁵⁴ *Українське народознавство...*, s. 551–552.

-*Spasen*⁵⁵. Cieszyła się ona na tyle dużym zainteresowaniem, że nie dla wszystkich widzów wystarczyło miejsc siedzących.

Istotnym elementem propagującym ideę narodową wśród Rusinów były rozwieszone w ogrodzie wielkoformatowe obrazy i transparenty z hasłami w języku ruskim. Zdaniem „Zorii Hałyckiej” miały one ukazywać najważniejsze „uczucia i potrzeby narodu ruskiego”. Na ośmiu płótnach Friedrich Pohlmann⁵⁶ zwizualizował abstrakcyjne dla niepiśmiennych Rusinów idee, które w swoim przemówieniu próbował przekazać chłopom Treszczakiwsi. Pierwszy obraz „Wierność Carowi” (to jest królowi Galicji) przedstawiał młodego Franciszka Józefa I z tekstem konstytucji marcowej oraz Rusinami ofiarowującymi mu dary ziemi ruskiej. Drugim rysunkiem wyrażono wdzięczność za zniesienie pańszczyzny „Ferdynandowi I Dobrotliwemu, dawcy wolności, mnohaja lita”. Na trzecim przedstawiono zamek w Haliczu podnoszony z ruin przez Rusinów z taczkami, łopatami i młotami, które opatrzone hasłem: „Czas Rusinom powstać, Halicza chwałę odbudować”⁵⁷. Czwarty obraz przedstawiał Rusina, mieszkańca wsi, trudniącego się handlem z wychodzącą mu naprzeciw żoną i dziećmi. Dzieło było podpisane hasłem: „Wiarą, miłością ojczyzny i wspólnymi siłami wszystko się przezwycięża”⁵⁸. Na piątym obrazie Pohlmann namalował dwa anioły, trzymające wieniec z napisem „Franciszkowi Józefowi I, naszej nadziei”. Szósty obraz zatytułowany „Postęp i oświecenie” przedstawiał maszyny, narzędzia rolnicze oraz książki. Tematem siódmego płótna „Kto z narodu, ten narodu się nie wyrzeknie”⁵⁹ była odwracalność procesów asymilacyjnych. Postać mężczyzny zdejmuje na nim strój polski i dołącza do grupy Rusinów. Ostatni ósmy obraz przedstawiał personifikację Matki Rusi z narodową chorągwią, która niczym Chrystus wychodzi z grobu. Nad grobem Pohlmann umieścił połamany miecz, a u stóp zerwane kajdany oraz podpis „Przebaczmy wszystkiemu zmartwychwstaniem”⁶⁰.

W centralnej części parku ustanowiono kiosk, obok którego na wielkogabarytowym arkuszu blachy namalowano zatwierdzony przez Naczelną Radę Ruską herb narodowy, który tworzyła niebieska tarcza ze złotym lwem w koronie, który stał na tylny łapach i opierał się o skałę. Znak ten nawiązywał do tarczy herbowej

⁵⁵ Fragmenty utworu zob. „Зоря Галицька” 1849, nr 89 (26.10/7.11.), s. 533–535; nr 90 (29.10/10.11.), s. 539–540; nr 93 (9/21.11.), s. 558–560.

⁵⁶ Friedrich Ludwig Pohlman (1805–1870) — niemiecki scenograf, wykształcony w Berlinie, w latach 1842–1870 działający we Lwowie. Wykonywał dekoracje teatralne dla polskich i niemiecko-austriackich przedstawień, które wystawiano na scenie Teatru Miejskiego (ufundowanego przez Stanisława Skarbkę), współpracował również z Teatrem Ruskim towarzystwa „Ruska Besida”. Zob. Р. Лаврентій, *Українська сцена у полікультурному просторі Австро-Угорщини (друга пол. ХІХ–поч. ХХ ст.)*, Львів 2017, s. 13, przym. 4.

⁵⁷ „Час Русинамъ встати. Галича славу ѓбудувати”, *Торжество 3/15 Маа (Коненць)*, „Зоря Галицька” 56 (2/14.07.), 1849, s. 334.

⁵⁸ „Върою отечестволюбіємъ и соединеными силами все побѣдждаеся” — *ibidem*.

⁵⁹ „Кто зъ народа, народа не ѓтрече сѧ” — *ibidem*.

⁶⁰ „Простѣмъ всѧ воскресеніємъ” — *ibidem*.

Księstwa Halicko-Wołyńskiego. Jak donosiła „Zoria Hałycka” w paszczy lwa zrobiono dwa otwory, przez które miał wylewać się miód i mleko z przygotowanych beczek. Chciano w ten sposób nawiązać do tekstu wspomnianej już nowej pieśni *Gdzie jest nasza ojczyzna?* Iwana Hułaszewycza: „Gdzie mleko, miód płynie / Las, dąbrowa, trawa kwitnie [...]. Oj tam Ruska Ojczyzna”⁶¹. Miała ona być śpiewana na nutę dobrze znanej ruskiej pieśni ludowej *Dajże Boże dobryj czas*. Nowy tekst przekazywał jednak już nowe treści. Takie kreowanie wizerunków personifikacji ojczyzny oraz opracowywanie nowych motywowanych narodowo tekstów pieśni dla starych i dobrze znanych melodii Eric Hobsbawm zaliczył do praktyk wynajdowania tradycji⁶². Uroczystość zakończyła się pokazem sztucznych ogni w kolorach „w większości narodowych”⁶³.

„Zoria Hałycka” podsumowując obchody „uroczystości 3/15 maja”, zwróciła uwagę, że lwowska młodzież na pewno zapamięta Rusinki w strojach paradnych. Przy czym zaakcentowano nie tylko urodę kobiet i oryginalność ich strojów, ale fakt, że tak właśnie Rusini wyglądają. Pozwala to przypuszczać, że nieliczni ruscy mieszczenie Lwowa nieszczególnie potrafili odróżnić chłopca ruskiego od polskiego na podstawie wyglądu. Gazeta z zadowoleniem przyjęła, że wyższe stany nie stroniły od zebranych i wszyscy razem brali udział w festynie. Odnotowano, że mimo iż w uroczystości wzięło udział mało Polaków, to „wielu z nich patrzyło na to pojawienie się życia ruskiego krzywym okiem”⁶⁴. Autor reportażu zauważył, że co prawda denacjonalizacja warstw wyższych utrudnia odrodzenie się kultury ruskiej, ale sprawia, iż naród ruski, stanowiący w zasadzie jeden stan, jest bardziej zjednoczony⁶⁵. Artykuł w „Zorii Hałyckiej” nie spotkał się z uznaniem członków Naczelnej Rady Ruskiej, którzy na posiedzeniu 18 maja wezwali organ prasowy do ponownego zrelacjonowania obchodów⁶⁶. W poprawionym tekście, którego współautorem był między innymi Treszczakiwski, gazeta podsumowała wydarzenie jako wielki sukces. 3 maja „był dowodem, że uczucie narodowe nawet w prostym człowieku [...] już mocno wzrasta: bo uczestnictwo całego narodu w tej [...] wyprawionej uroczystości było wspólne”⁶⁷.

⁶¹ „Де молоко, медь тече, / Лѣсь, дуброва, лугъ цвите / [...] Ой там Руска Отчина!”, [w:] [I. Гушалевиц], *Пѣсни на день...*, s. [5].

⁶² E. Hobsbawm, *Wprowadzenie. Wynajdowanie tradycji*, [w:] *Tradycja wynaleziona*, red. E. Hobsbawm, T. Ranger, przeł. M. Godyń, F. Godyń, Kraków 2008, s. 14–15.

⁶³ *Торжество 3/15 9Маа (Коненць)*, „Зоря Галицка” 56 (2/14.07.), 1849, s. 335.

⁶⁴ „дуже много зъ нихъ дивилися на тоє поавленіє житя руского кривмъ окомъ” — *ibidem*.

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ Do napisania nowego artykułu wyznaczono: Łwa Treszczkiwskiego, Rudolfa Mocha, Antonija Rawnenckiego, Jurija Bałaka, Petra Hołowackiego i Teodora Łeontowycza. Zob. *Головна Руська Рада (1848–1851). Протоколи засідань і книга кореспонденції...*, s. 124.

⁶⁷ „бувъ доказательствомъ, же народное почутье даже въ простомъ чоловѣку [...] оуже крѣпко возрастаетъ: бо оучастіє цѣлого народа въ томъ [...] отправланомъ торжествѣ було общоє” — *Торжество 3/15 Маа 1849*, „Зоря Галицка” 55 (29.06/13.07.), 1849, s. 326.

Realizacja idei zaproponowanej przez Łwa Treszczakiwskiego udowodniła, że Naczelna Rada Rуска jako forma samorządu narodowego była w stanie doprowadzić do konsensusu w sprawie fundamentalnych znaków kultury narodowej Rusinów. Co więcej, gremium to potrafiło wykreować rytuał, podczas którego następował przekaz widzenia świata za pomocą kontrolowanych przez Radę symboli⁶⁸. Patriotyczne przemówienia, kazania oraz agitacja wizualna miała przekonać chłopstwo ruskie, że minione krzywdy pańszczyźniane mają nie tylko charakter socjalny, ale również narodowy. Dominacja duchowieństwa w Naczelnej Radzie Ruskiej wpłynęła na silną konfesjonalizację wydarzenia, przez co wyrażenie podniosłości i uroczystości odbywało się za pomocą dobrze znanych chłopstwu form religijnych. Prowadziło to do nadania „świętu 3 maja” wyraźnie greckokatolickiego, czyli ruskiego charakteru. Podkreślanie różnic między Rusinami galicyjskim i Polakami miało na celu ułatwienie identyfikacji w kategoriach „swój” i „obcy”, a przez to wzmocnienie procesów integracji narodowej na wsi. Mimo że polska prasa dostrzegła wydarzenie organizowane przez Naczelną Radę Ruską, nie zadała sobie pytania, dlaczego chłopcy polscy nie świętowali pierwszej rocznicy zniesienia pańszczyzny.

A new 3 May Holiday: The establishment of the anniversary of the abolition of serfdom by the Galician Ruthenians

Abstract

On 15 May 1848, during the Spring time of Peoples, the obligation to carry out serfdom duties by the peasants of Galicia was abolished. “The Emperor’s Gift” initiated deep social and economic changes in the province. The social structure of Galician Ruthenians was based on the peasantry, and therefore the event began to be interpreted in terms of national liberation from the power of Polish landlords. The anniversary was dated on May 3, according to the Julian calendar used by the Greek Catholic Church, which is why the occasion was referred to as the “3 May Holiday.” The first anniversary of abolition was used by the Ruthenian Greek Catholic clergy to initiate the public commemorative practices. During the first celebration, the Supreme Ruthenian Council expressed the appreciation to the ruling house and performed actions aimed at integrating the gathered masses and raising their national awareness.

Keywords: Austrian Galicia, Ukraine, serfdom, invented tradition, commemorative practices

⁶⁸ P. Connerton, *Jak społeczeństwa pamiętają*, przeł. M. Napiórkowski, Warszawa 2012, s. 109.

Bibliografia

- Anderson B., *Wspólnoty wyobrażone. Rozważania o źródłach i rozprzestrzenianiu się nacjonalizmu*, przeł. S. Amsterdamski, Kraków-Warszawa 1997.
- Chlebowczyk J., *Procesy narodotwórcze we wschodniej Europie środkowej w dobie kapitalizmu (od schyłku XVIII do początków XX w.)*, Warszawa-Kraków 1975.
- Connerton P., *Jak społeczeństwa pamiętają*, przeł. M. Napiórkowski, Warszawa 2012.
- Dawna fotografia lwowska 1839–1939*, red. A. Żakowicz, Lwów 2004.
- Giddens A., *Konsekwencje nowoczesności*, przeł. E. Klekot, Kraków 2008.
- Grodziski S., *Habsburgowie. Dzieje dynastii*, Kraków 2014.
- Groniowski K., *Uwłaszczenie chłopów w Polsce. Geneza — realizacja — skutki*, Warszawa 1976.
- Hobsbawm E., *Wprowadzenie. Wynajdowanie tradycji*, [w:] *Tradycja wynaleziona*, red. E. Hobsbawm, T. Ranger, przeł. M. Godyń, F. Godyń, Kraków 2008, s. 9–23.
- Hoszowski S., *Ekonomiczny rozwój Lwowa w latach 1772–1914*, Lwów 1935.
- Hroch M., *Małe narody Europy: perspektywa historyczna*, przeł. G. Pańko, Wrocław 2003.
- Kozik J., *Między reakcją a rewolucją. Studia z dziejów ukraińskiego ruchu narodowego w Galicji w latach 1848–1849*, Kraków-Warszawa 1975.
- Łopuszański B., *Stowarzyszenie Ludu Polskiego (1835–1841). Geneza i dzieje*, Kraków 1975.
- Partycyk E., *Deutsch-ruthenisches Handwörterbuch*, t. 2, Lemberg 1867.
- Słownik polsko-cerkiewnosłowiańsko-ukraiński Teodora Witwickiego z połowy XIX wieku*, oprac. J. Dziedzeliwski, red. J. Rieger, Warszawa 1997.
- Taylor C., *Nowoczesne imaginaria społeczne*, przeł. A. Puchejda, K. Szymaniak, Kraków 2010.
- Unowsky D.L., *The Pomp and Politics of Patriotism. Imperial Celebrations in Habsburg Austria, 1848–1916*, West Lafayette (Indiana) 2005.
- Wic W., *Rok 1848 w Krakowie*, [w:] *Rok 1848. Wiosna Ludów w Galicji. Zbiór studiów*, red. W. Wic, Kraków 1999, s. 31–47.
- Wójtowicz-Huber B., *„Ojcowie narodu”. Duchowieństwo grekokatolickie w ruchu narodowym Rusinów galicyjskich (1867–1918)*, Warszawa 2008.
- Wójtowicz-Huber B., *Duchowieństwo grekokatolickie i naród a proces modernizacji w Galicji drugiej połowy XIX wieku*, „Studia Interkulturowe Europy Środkowo-Wschodniej” 3, 2009, s. 21–32.
- Zayarnyuk A., *Framing the Ukrainian Peasantry in Habsburg Galicia, 1846–1914*, Edmonton-Toronto 2013.
- Васильчук М., *Гуцульський аспект творчості Луки Данкевича*, „Південний архів. Філологічні науки” 2018, nr 75, s. 14–17.
- Военная Энциклопедия*, t. 10, red. K. Величко, В. Новицькій, А. Фонь-Шварць, В. Апушкин, Г. Фонь-Шульць, Петербург 1912.
- Головна Руська Рада (1848–1851). Протоколи засідань і книга кореспонденції*, red. О. Турій, У. Кришталович, І. Сварник, Львів 2002.
- Грицак Я., *Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота (1856–1886)*, Київ 2006.
- [Гушалевич І.], *Пієсни на день 3/15 Мая 1849*, во Львовѣ 1849.
- Льницька А., *Фонд фотографій: загальна характеристика і принципи систематизації*, „Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника” 2, 2010, s. 86–106.
- Лаврентій Р., *Українська сцена у полікультурному просторі Австро-Угорщини (друга пол. XIX–поч. XX ст.)*, Львів 2017.
- Трещаківський Л., *Чесні обивателі! (Промова священника Лева Трещаківського, пароха Рудна і члена Головної Ради, перед Літургією в Соборі Святого Юра у Львові з нагоди першої*

- річниці скасування панщини*), [w:] Л. Трещаківський, *Твори: проповідь, художні твори, фольклорні записи, наука про бджільництво*, оргас. Р. Горак, Львів 2021, s. 51–53.
- Українське народознавство*, red. С. Павлюк, Київ 2006.
- Чорновол І., *Українська фракція Галицького крайового сейму. 1861–1901*, Львів 2002.
- Юрейко О., *Внутрішня організаційна структура Головної Руської Ради*, „Наукові зошити історичного факультету Львівського університету” 12, 2011, s. 211–218.

* * *

Kamil Dwornik — kulturoznawca, asystent w Katedrze Studiów Interkulturowych Europy Środkowo-Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego. Prowadzi badania z zakresu kultury ukraińskiej w XIX wieku, w szczególności zagadnienia formowania się inteligencji ukraińskiej, życia codziennego oraz kulturowych aspektów ukraińskiej dwupisimienności w Galicji.